

ПРАВОВА ПРИРОДА ІСТИНИ

© Левицька О. В., 2016

У статті досліджується істина з філософсько-правової точки зору. В гносеології права істина розуміється передусім як процес пізнання істини, кожен з етапів якого може дати тільки відносну істину. Фіксація якогось моменту пізнавального процесу як абсолютно істинного призупиняє сам процес і перетворює істину в хибність через невідповідність новим умовам і обставинам. Саме на неврахуванні цієї гносеологічної обставини побудована абсолютизація позитивістами значущості норм закону.

Ключові слова: істина, мораль, догма, квазі, квазінорма, квазіправо, квазіістина, абсолютна істина, відносна істина, об'єктивна істина, інтуїція, пізнання, хиба, омана, обман, правда, факт.

О. В. Левицкая

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ИСТИНЫ

В статье исследуется истина с философско-правовой точки зрения. В гносеологии права истина понимается прежде всего как процесс познания истины, каждый из этапов которого может дать только относительную истину. Фиксация какой-то момент познавательного процесса как абсолютно истинного приостанавливает сам процесс и превращает истину в ложь из-за несоответствия новым условиям и обстоятельствам. Именно на неучете этой гносеологической обстоятельства построена абсолютизация позитивистами значимости норм закона.

Ключевые слова: истина, мораль, догма, квази, квазинорма, квазіправо, квазі-истина, абсолютная истина, относительная истина, объективная истина, интуиция, знания, недостаток, обман, правда, факт.

O. V. Levytska

THE LEGAL NATURE OF TRUTH

The article examines the truth with philosophical and legal perspective. In epistemology truth right primarily understood as a process of knowledge of the truth, each of the stages of which can give only relative truth. Fixing some point in the cognitive process as absolutely true suspends the process and turns the truth into a lie because of a mismatch the new conditions and circumstances. It is ignored on this epistemological circumstances built absolutisation positivists significance norms of the law.

Key words: truth, morality, dogma, quasi, quasi-norm, kvazipravo, kvaziistina, absolute truth, relative truth, objective truth, intuition, knowledge, lack, fraud, deception, truth, fact.

Постановка проблеми. Першочерговим завданням є необхідність висвітлення істини з філософсько-правової точки зору.

Аналіз дослідження проблеми. Ця проблема частково знайшла своє відображення у наукових працях Аристотеля, Платона, Ф. Ніцше, А. Івіна, В. Хахиева, Г. Гуго, П. Екмана, С. Сливки, І. Нерського та інших науковців. Є достатня кількість наукових статей, монографій та дисертаційних досліджень.

Метою статті є висвітлення самої істини з філософсько-правової точки зору.

Виклад основного матеріалу. Як філософська категорія істина, разом з категоріями добра і свободи відбиває глибинний смисл людського світовідношення та осягнення буття, шукань людського духу та творення гуманістичних ідеалів. Істина виражає сутнісний зміст та безпосередню мету пізнавального процесу і характеризує його результат – знання як адекватне відображення суб'єктивної та об'єктивної реальності в свідомості людини. Істина встановлюється через визначення відповідності пізнавального образу, знання реального стану речей в дійсності, що надає істині за своїм змістом незалежності від суб'єкта. Однак ця відповідність не розглядається як повний збіг пізнавального образу і об'єкта, оскільки останньому притаманна пізнавальна невичерпність, а процес пізнання завжди обумовлений історично, обмежений у своїх пізнавальних можливостях. Залежить від рівня розвитку пізнавального інструментарію. На кожному конкретному етапі пізнавальний образ відносно вірно відтворює об'єкт, але з розвитком пізнання поповнюється новими якісними визначеннями предмета, все точніше його відтворює. Тому істина не є щось статистичне і незмінне, а розглядається як безперервний процес послідовного наближення до повноти відтворення [23, с. 253].

Гегелівська істина – це характеристика діяльності спекулятивного розуму, і в цьому аспекті вона не позбавлена певної містифікації. В його концепції людина для істини є засобом її реалізації. У Платона визначення істини органічно пов'язане з риторичною формою [9]. Тобто однією із фундаментальних ідей світобудови, присутність якої у реальному суцюзі постає необхідною умовою існування останнього [7, с. 104]. Аристотель пов'язував істину з чистою логічною формою її виразу, тобто з судженням [9, с. 9]. Р.Декарт стверджував, що критеріями істини є ясність і виразність думки чи ідеї: якщо певна ідея мені зрозуміла, то вона є істинною. Проте марксистська філософія в якості критерію істини пропонувала розглядати практичну діяльність: якщо керуючись певною ідеєю, ми добиваємося успіху у діяльності, то дана ідея є істиною [20, с. 337].

Істина – категорія філософії, культури і богослів'я, які означають ідеал знання і спосіб його досягнення [5, с. 169]. В Біблії немає спорів, що таке істина, оскільки істина є реальністю Бога [10, с. 426]. Тобто Бог є найдосконалішим чистим буттям.

Таким чином ми бачимо, що істина в основному характеризується з двох позицій: філософії і богослів'я.

У богослів'ї істина – це результати природного і надприродного, а у філософії – природного та позитивного права, тому перш за все вважаємо за потрібне дати характеристику істини з філософської точки зору.

Істина – буття того суцзого, яке називається істинним і являється відвертістю буття [21, с. 188].

В класичній філософії виділяють дві принципово альтернативні парадигми трактування істини. Одна з них базується на принципі кореспонденції, як відповідність певного знання об'єктивному розположенню справ до предметного світу. Яскравими представниками такого принципу є Аристотель, Ф. Бекон, Спіноза, Дідро, Гельвецій, Гольбах, Фейєрбах [2, с. 442].

Другим класичним принципом трактування істини є принцип когеренції, тобто відповідність знання іманентним характеристикам ідеальної сфери, відповідність до Абсолюта, раціональної інтуїції. Представниками такої концепції є Платон, Гегель, Августин, Декарт [2, с. 442].

Неможливо пізнати наукову істину логікою – лише життям [11, с. 246]. Здатність осягнення істини, яка щось відкриває без допомоги логіки, є інтуїція. Вона поділяється на два різновиди: чуттєву та інтелектуальну. Інтуїція – не певна напівінстинктивна свідомість, і разом з тим те, що стоїть вище звичайної свідомості, за своєю пізнавальною силою є по суті над свідомістю [14, с. 270].

Інтуїція не є чимось надрозумовим; вона – не лише осягнення істини, але й почуття і розуміння, що саме це є істина. Інтуїції буває достатньо для бачення істини, але її не досить, щоб переконати в цій істині інших і самого себе [14, с. 271].

Шевців М. вважає, що істина – це як просторова величина у філософсько-правовій науці, що характеризується такими категоріями, як незмінність, повнота, цілісність, абсолютність, незалежність від жодних часових проміжків [24, с. 11].

Найбільш повне визначення істини представлено в енциклопедичному словнику: істина – це об'єктивний зміст свідомості, адекватне відображення предметів і явищ дійсності. Тут же ми знаходимо класифікацію видів істини, виділяють: об'єктивну, конкретну, абсолютну і відносну істини: об'єктивної визначають істину, яка об'єктивна за змістом і, в той же час, суб'єктивна за формою (є результатом розумової діяльності); конкретно називають таку істину, яка розкриває істотні аспекти явищ з урахуванням конкретних умов їх розвитку; істина, яка відображає предмети і явища дійсності не повністю, називається відотною; абсолютної визнається лише та істина лише тоді, коли вона дає остаточне знання певних аспектів дійсності [16].

Ряд філософів вважає, що відносність істини полягає в самому об'єкті пізнання. Будь-який об'єкт пізнання невичерпний, мінливий, має безліч властивостей. Тому повне дослідження об'єкта практично неможливо. Істина відносна, так як вона відображає об'єкт не повністю, а лише частково [17, с. 729].

Істина – універсалія культури суб'єкт об'єктного ряду, вмістом якої є оціночна характеристика знання в контексті його співвідношення з предметною сферою – з однієї сторони і сферою процесуального мислення – з іншої [2, с. 442].

Всі форми пізнання суб'єкта певним чином співвідносяться із зовнішнім світом. Для відображення цього співвідношення у філософії використовується категорія істини [14, с. 268].

Істина є незалежною від суб'єкта реальністю. Один із традиційних підходів до істини є розгляд її не як властивості знання, а як сущого. Є два підходи до лематизації цієї проблеми: 1) буття істини безпосереднє, безвідносне до того, чи ми його знаємо; 2) буття істини є текст. У першому випадку істина подається як така, що подається спогадами про буття. У другому істина тлумачиться як автономне ідеальне царство пізнавальних значень, яке існує без суб'єкта, що пізнає. Вона як форма людського знання не може виникнути безвідносно до суб'єкта, який конститує міру її глибини та доказовості. Лише акти обґрунтованого знання супроводжуються переживанням суб'єктивної впевненості в його достовірності, що і набуває смислу демаркації між солідною теорією та сліпим забобою [14, с. 269].

Абсолютна істина – єдино правильна, безумовна істина. Тобто знання є певним поєднанням абсолютного і відносного. Його розмежування на абсолютну і відносну істини відбувається лише в часі, в процесі розвитку [23, с. 2].

Таким чином ми можемо стверджувати, що концепція істини у праві є абсолютною, тобто вона або є, або її немає. Ми чітко стверджуємо, що відповідальність є, або її немає, тобто потрібно розмежовувати або, або.

Проте І. Нарський наводить чотири докази відносності істини. Перший доказ: знання про навколишню дійсність ми отримуємо за допомогою сприйняття, через органи чуття. На сприйняття впливає суб'єктивний досвід людини. Тому ми не можемо стверджувати, що отримане нами знання правильно відображає дійсність. Другий доказ полягає в тому, що важко упевнитися в точності вимірювань і обчислень, за допомогою яких були отримані знання. Третій доказ – істина (як уже згадувалося раніше) лише частково відображає предмети і явища дійсності. Четвертий доказ – у змісті істини відсутній вичерпний перелік умов, який би констатував правильність нашого сприйняття дійсності [4, с. 27-37].

І. Нарський виділяє три види абсолютної істини: перший вид абсолютної істини – це всеосяжне знання про всю об'єктивну і суб'єктивну реальність; другий – справжні елементи знання, які входять до складу відносних істин; третій – остаточні знання, зафіксовані у судженнях типу “вічних істин”, тобто знання, які підтверджені історією і не можуть бути змінені [4, с. 27-37].

Л. Новак розрізняє не тільки “абсолютну”, але і “повну”, “цілісну”, “остаточну” і “фрагментарну” істини: абсолютна істина – це беззастережно справжнє висловлювання; “повна” істина – це вичерпну відповідь на дану проблему, якому передувала група щодо справжніх, тобто приблизних висловлювань; “Цілісна” істина – поєднання всіх повних істин про різні сторони деякого об'єкта; істина “остаточна” – це безліч всіх цілісних істин про різні об'єкти, що розкриває їх сутнісні зв'язки і відносини [4, с. 27-37].

Як справедливо зазначають багато авторів, до складу відносної істини входять елементи абсолютної істини. Тут і виникає парадокс відносної істини, який полягає в тому, що відносна істина в своєму ядрі містить абсолютну істину, але не зводиться до неї. У вітчизняній філософії парадокс відносної істини доводимо на основі наступних тез: до складу відносної істини входять абсолютно істинні твердження, що залишилися гносеологічно невизначені твердження згодом будуть змінені або виключені; щодо істинні твердження можуть розглядатися як відносно оману зворотного ступеня хибності, а в залежності від зміни умов, посилення практичних вимог або їх заміни можуть перетворитися в брехню, тоді “істина стане помилкою, оману – істиною”; за твердження типу “вічних істин” можуть бути не тільки абсолютними, але і відносними. У відносну істину дані твердження перетворюються в тому випадку, якщо в практичних вимогах до знання акцент переноситься з точності констатації деяких фактів на максимально досягну повноту знання про зміст цих фактів [4, с. 27–37].

Основними характеристиками істини є: об’єктивність – незалежність від суб’єкта змісту знань об’єкта; суб’єктивність – залежність від суб’єкта форми знань і характеру відображення об’єкта; абсолютність – повнота, точність і вичерпність відображення об’єкта в свідомості суб’єкта [1, с. 137].

Абсолютна істина у широкому розумінні – є ідеалом, межею, до яких прагне пізнання, але ніколи не досягне. У вузькому розумінні – абсолютна істина є повнотою і вичерпністю відображення окремих сторін об’єкта в даний момент і в даному місці [1, с. 137];

– відносність – незавершеність, неточність і приблизність відображення об’єкта в свідомості суб’єкта; таке відображення постійно уточнюється, поглиблюється, тобто, змінюється в процесі пізнання. Особливо, внаслідок зміни умов існування об’єкта чи умов здійснення пізнавального процесу [1, с. 137];

– конкретність – залежність змісту та істинності знань, форми здійснення пізнавального процесу від умов та обставин, які впливають на стан об’єкта, а також на поведінку, цілі і пізнавальну позицію суб’єкта [1, с. 138].

Істина є подвійним компонентом пізнання – вона одночасно виступає і як процес, і як результат пізнавальної діяльності суб’єкта [1, с. 138].

Істина як процес – відображає знання про об’єктивний світ, який перебуває в безперервному русі і перетвореннях, що надає відповідного характеру пізнання і знання [1, с. 139].

Об’єкт пізнання має невичерпну множину характеристик та ознак, тому пізнання є процесом безконечним. Множина об’єктів пізнання, предметів і явищ реального світу, є безмежною, тому пізнання такої множини не може дійти якоїсь межі. Потреби та інтереси суб’єкта, що пізнає і перетворює світ, постійно розширюються і модифікуються, і тому перед пізнанням постають все нові завдання і цілі, які спрямовані на задоволення зростаючих і поглиблених інтересів. Суб’єкт, пізнаючи і освоюючи одні моменти і грані об’єкта, відкриває собі шлях до пізнання та освоєння все нових і нових компонентів та граней – і так в “геометричній прогресії” [1, с. 139].

Істина, як властивість знання постає в парадигмі суб’єктно-об’єктних відношень: 1) слова суб’єкта мають відповідати його судженню; 2) судження суб’єкта повинні відповідати дійсності. Концептуалізація істини як відповідності знання реальності наділяє її низкою принципів властивостей [14, с. 269].

Об’єктивна істина є незалежним від людини та людства пізнавальним змістом. За формою істина суб’єктивна: вона – властивість людського знання. За змістом істина об’єктивна, оскільки не залежить від свавілля свідомості, визначена відображенням у ньому матеріальним світом. Об’єктивність істини повідомляє знання ідею об’єктивної реальності, без чого знання ілюзорна, умовно значима конструкція. Як би не змінювалася наука, незмінним буде залишок першого пізнання [14, с. 269].

Об’єктивна істина визначається як такий зміст людських знань про дійсність, який не залежить від суб’єкта, ні від людини, ні від людства [22, с. 243].

Відносна істина – це таке знання, яке в принципі правильно, але не повно відображає дійсність і дає її всебічного вичерпного образу [22, с. 244].

Абсолютна істина – це такий зміст знань, який тотожний своєму предмету і який не буде спростовуватися подальшим розвитком пізнання та практики [22, с. 244].

Критерієм істини не може бути ні свідомість суб'єкта в будь-яких її проявах, ні предмет пізнання. Критерій істини може виконувати свою функцію лише в тому випадку, якщо він включається як певна дія в сам процес пізнання і в той же час підкоряється закономірностям дійсності [22, с. 248].

Істина як гносеологічна категорія нормативізує правовий процес, пізнання стає нормативним і правовим [3, с. 37].

Істина – гносеологічна характеристика мислення в його відношенні до свого предмету. Ідею називають істинністю, якщо вона відповідає своєму предмету, тобто представляє його таким, яким він є насправді [20, с. 336].

Пізнання права і право як пізнання – це дві сторони єдиного гносеологічно-правового процесу [3, с. 37].

Догма є правовим способом закріплення істини. Догма є покажчиком і орієнтиром правильної поведінки, що найбільш гарантовано приводить до успіху. Гносеологічна специфіка догми значною мірою визначає антропологічну природу самої істини. А догматичність визначає її межі. Континуальна онтологія неминуче поглинає дискретність і влада тане у розвитку. Догма зупиняє розвиток і водночас сама є моментом розвитку, базою розвитку [3, с. 37].

Чи не можна приймати за істину ті догми, що є загальноприйнятими? Віра в істинність будь-яких ідей – один з найважливіших стимулів людської діяльності, в тому числі і суддівської. У багатьох випадках вона дає людині сили, необхідні для того, щоб наполегливо, незважаючи на всі перепони, прагнути до поставленої мети і досягати її. Але якщо ідея не має надійного обґрунтування, віра в її істинність може позбавити людину розуму, перетворити його в догматика або божевільного фанатика, який не бачить, не чує і не розуміє нічого, що не вкладається в його віру [18].

На нашу думку, догмою ж можна назвати певну істину чи факт, який є неоспорюваним. Істиною ж є певна гносеологічна характеристика мислення, проте тільки в тому випадку, коли вона відповідає своєму предмету, тобто представляє його в своїй сутності. Брехнею називають те, що викривлює істину.

У правовому розумінні викривленою істиною можна назвати квазіістину. Такі ж похідні від цього поняття є і квазіправо, квазінорма.

“Квазі” – означає несправжнє, уявне, хибне, неправдоподібне. Норма з латинської означає правило, або припис, чинне в певній сфері і яке потребує свого виконання [6].

Норма права – це загальнообов'язкове правило поведінки, сформоване в суспільстві відповідно до визнаної в ньому справедливої міри свободи і рівності та формально визначене (встановлене чи санкціоноване) і забезпечене державою з метою регулювання, охорони та захисту суспільних відносин. Зазначимо, що природні права людини, якщо вони не закріплені у формах права (тобто формально не визначені), є також чинним правом і підлягають забезпеченню державою так само, як і інші норми права [19].

Тобто ми можемо стверджувати, що квазінорма – це певним чином встановлене твердження, яке стало правилом поведінки, сформоване під впливом хибного уявлення істини предмета, чи те, що представляє його сутність.

Право – це обумовлена природою людини і суспільства система регулювання суспільних відносин, що виражає свободу особистості, та якій притаманні нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах і забезпеченість можливістю державного примусу [8].

Отже, квазіправо – викривлене уявлення про систему загальнолюдських та загальнообов'язкових, формально-визначених норм.

Юридичні норми не є метанормами, вони формують уявне право, інколи й несправжнє, фальшиве. У науці доводиться, що право і юридичні норми не можна отожднювати, право не повинно зводитися до волі держави, оскільки цим принижується людина, заперечується методологічний плюралізм у праві, не враховується філософська антропологія. Тобто, право слід розглядати, як різновид корпоративного позитивного права, що це право буде юридизованим,

одержавленим, навіть якщо в його основу покладено релігійні норми. Для глибшого розуміння цього правового явища з метою недопущення квазіправа необхідно вдаватися до філософії [15].

Ми можемо стверджувати, що квазіістина – це хибне, необ'єктивне відображення предметів правовій дійсності.

Таким чином, право повинно орієнтуватися на цінності людини, тому метою людського розуму є істина, яку необхідно встановити, ґрунтуючись на позитивно-правових догмах. Абсолютна істина не повинна підлягати ніяким сумнівам і формуватись незалежно від емоцій чи особистого світогляду. Априорі кожна особа починає розуміння правової істини опираючись на факти, тобто на об'єктивний зміст свідомості, адекватного відображення предметів і дійсності. Саме це впливатиме на недопущення квазіистин.

Істина і хиба основні характеристики відношення пізнавального образу або логічного знання до об'єкта. В загальному, образ об'єкта або знання про об'єкт можуть відповідати повністю або частково чи не відповідати повністю або частково відображуваному об'єкту [1, с. 135].

Істина – адекватне відтворення об'єктивної реальності в процесі пізнання; по суті – це відношення між суб'єктом і об'єктом, при якому пізнавальний образ чи знання суб'єкта виступають адекватним відображенням реального стану об'єкта [1, с. 136].

Також слід зауважити, що реальність – це єдність дійсності і можливості. Звідси випливає, що адекватне відображення чи відтворення, як прирівнене і рівнозначне, має бути повним і всестороннім, бо інакше не охопить дійсного і можливого в реальності. Саме тому адекватність відтворення чи відображення означає відображення об'єкта таким, яким він є і також таким, яким він міг би бути тепер. З такого розуміння адекватності як головної ознаки істинності пізнання випливає, що адекватне, тобто, повне і всестороннє відображення об'єкта в його дійсному і можливих варіантах є процесом безконечним, бо дійсні, а тим більше можливі ознаки, характеристики і зв'язки об'єкта є невичерпними [1, с. 136].

Хиба, неадекватне відтворення об'єктивної реальності в процесі пізнання, по суті, – це відтворення між суб'єктом і об'єктом, при якому пізнавальний образ чи знання є нерівнозначним відображенням реального стану об'єкта; за змістом – протилежна істині. Хибу можна тлумачити і як заблудження або заблудження сприймати як пом'якшену хибу. В останньому випадку заблудження постає як неадекватне відображення окремих або зовнішніх, несуттєвих ознак суб'єкта, із-за чого об'єкт спотворюється, але не змінює своєї суті [1, с. 136].

В порівнянні хиба – це помилка, що спотворює суть предмета, заблудження – це помилка, що спотворює зовнішні ознаки предмета, або “несуттєва хиба” [1, с. 136].

Заборона, будучи правовим виразом гносеологічної хибності, нерозривно пов'язана з обов'язком, як і хибність – з істиною. Подібно до того, як хибність є зворотною стороною істини, так і заборона є зворотною стороною обов'язку. Заборона – це негативний обов'язок, і коли обов'язок стає хибним, не відповідає дійсності, на нього накладають заборону, обов'язок перетворюється на заборону. Так само хибна заборона підлягає обов'язковій забороні, перетворюється на обов'язок. Отже, гносеологічний взаємозв'язок істини й хибності у правовій нормі трансформується у взаємозв'язок обов'язку і заборони [3, с. 37].

Визнання норми тільки як істинної поступово перетворює її в хибність, і навпаки, усвідомлення неповноти норми актуалізує пізнавальні процеси і в такий спосіб забезпечує максимально можливу її істинність, але при цьому неминуче послаблюється її нормативність [3, с. 37].

Сьогодні норми моралі дістають ідейне обґрунтування і подаються у вигляді загальноприйнятих настанов, як слід людині поводитись за різних обставин. Ці настанови забезпечуються вихованням суспільного обов'язку, совісті, формами духовного впливу [17].

Мабуть, перші моральні заповіді щодо істини правосуддя можна відшукати ще в Біблії, дев'ята заповідь, яка буде актуальною завжди, бо забороняє одне з найбільш аморальних діянь – лжесвідчення, чи брехня, тобто те, що перечить вірній абсолютній істині [17].

Поняття відносної істини тісно переплітається з поняттям омани. У зміст відносної істини можуть входити невизначені твердження, тобто омани. Крім того, вся історія людства показує, що шлях до істини лежить через омани [17].

Поняття “омана” схоже за значенням з поняттям “брехня”, тому вважаємо за необхідне позначити їх відмінності. В. І. Свинцов визначає омани “як відношення неспівпадання об’єктивної істинної характеристики знання з його суб’єктивною оцінкою в категоріях істини і брехні” [17]. А. Г. Спиркин подає таке визначення: “Омана – це зміст свідомості, яке не відповідає реальності, але що приймається за істинне ...”. Відмінною особливістю висловлювання брехні, на відміну від омани, є свідоме спотворення знаної істини. Разом з тим аналіз філософської та психологічної літератури показав, що ряд авторів ставить поняття “омани” і “брехня” в один ряд і вважає їх синонімічними [17].

Омана – це такий зміст людського знання, в якому цінність відтворюється неадекватно. Це ненавмисне відтворення дійсності в уявленнях суб’єкта [22, с. 245].

І. Кант у “Критиці чистого розуму” дає визначення поняттю “брехня”, честолобство ... змусило одне приховувати в своєму серці, інше тримати напоготові на мові”. Він вважає: якщо людина знає, що говорить неправду, то його висловлювання називається брехнею, відзначає, що навіть нешкідливу брехню не можна вважати невинною, оскільки вона “залишається серйозним порушенням обов’язку по відношенню до самого себе” [8]. Подібна брехня, пише автор, принижує людську гідність, ставить під сумнів порядність особистості людини і позбавляє його довіри з боку оточуючих людей [12, с. 78].

В. Штерн визначає “брехня як свідоме, невірне показання, що служить для того, щоб шляхом обману досягти певних цілей” [13, с. 80]. Автор виділяє три ознаки брехні: людина повинна усвідомлювати хибність висловлюваного повідомлення; намір обманути співрозмовника; у висловленні має бути присутня доцільність, прагнення отримати вигоду або уникнути негативних наслідків ситуації, що склалася (людина завжди має певні мотиви і мету, які спонукають її повідомляти неправду) [13, с. 80].

П. Екман визначає брехню як “свідоме спотворення знаної істини”. “Неправда” буває двох різновидів. По-перше, вона розглядається як еквівалент омани, коли людина сама не знає і не усвідомлює, що повідомляє помилкове твердження. Подібне висловлювання не можна вважати брехнею, так як воно висловлюється на неусвідомленому рівні, не має будь-яких мотивів, що не переслідує будь-які цілі. По-друге, неправда розглядається як наслідок обмеженості знання. Наприклад, людина може описувати зовнішню поведінку оточуючих, не знаючи, що ними рухає, які цілі вони переслідують насправді [26, с. 20].

Людина знає про те, що їй не все відомо про висловлювану інформацію, але повідомляє її. Він ще не бреше, але вже не договорює істини. Замовчування правди Пол Екман вважає одним із видів брехні. Тому ми обґрунтовано вважатимемо неправду лише різновидом брехні. Крім того, як ми могли спостерігати, поняття “неправда” близьке за значенням до поняття “омани”, тому що в обох випадках мова йде про неповне знання, яким володіє людина в даній ситуації. Відмінності даних понять полягають в тому, що поняття “омана” характеризує внутрішню позицію людини. Поняття “неправда” більшою мірою відображає феномен комунікативного процесу, тобто феномен безпосереднього сполучення інформації співрозмовнику, в якій сам інформатор помиляється [26, с. 20].

“Обман” – це напівправа, що провокує людину робити помилкові висновки з достовірних фактів. Обман відбувається з розрахунком на те, що співрозмовник зробить помилкові висновки з достовірних фактів, розказаних певним чином. При викладенні інформації відбувається перенесення першорядних акцентів на другорядні. Інформатор намагається прогнозувати поведінку співрозмовника. Він припускає, яким фактам більшою мірою повірить співрозмовник, і відповідно за цим прогнозом будує своє повідомлення, що лише частково відповідає істині [26, с. 21]. Тобто “обман” – це ще один із видів брехні. Дезінформація – це завідомо неправдива передача (об’єктивно) помилкового знання як істинного або (об’єктивно) істинного знання як помилкового.

При розгляді антропологічної природи істини варто також звернути на таку категорію як правда, оскільки саме правда є сукупністю фактів, що відображають реальну цілісність предмета.

Істині належить головне місце в утвердженні правди, що перепонує в її утвердженні є помилка, дезінформація, напівправа, неправда, брехня. Ці явища мали та мають місце в розвитку суспільства через незнання істинних причин та явищ, що виникають через нерозуміння сутності тієї

чи іншої ідеї. А через незнання сутності соціального явища впливає брехня і неправда, які можуть здаватися правдою. Тому, щоб досягти правди про те чи інше соціальне явище або подію необхідно, насамперед, досягти об'єктивної істини [27, с. 729].

Істина у праві – відповідність закріплених у юридичних актах тверджень, висновків приписів реальним процесам і фактам. Як результат пізнавальної діяльності певних суб'єктів істини – за змістом – повинна мати об'єктивний характер. Специфічною ознакою істини у праві є те, що вона містить знання про справжнє значення для певних суб'єктів, для їхнього існування і розвитку тих або тих природних і соціальних явищ. Іншими словами істина у праві завжди включає оцінні знання і вони так само мають бути за змістом об'єктивно істинними. Оскільки йдеться про право як явище юридичне, тобто державно-вольове, істина у праві виявляється і в правотворчості, і в праворозумінні [27, с. 729].

Правотворча істина полягає у тому, що закони та інші норми права відповідають переважно реальним умовам життєдіяльності, потребам і можливостям усіх суб'єктів суспільства, їх спільнот та об'єднань, адекватно відображають їх. Цей різновид істини у праві, з огляду на її повноту, вичерпність і незмінність, може мати як абсолютний, так і відносний характер, адже така істина включає до свого предмета тенденції суспільного розвитку, а тому вона конкретно-історична і соціально-змістовна. Досягнення правотворчої істини забезпечується дотриманням у правотворчій діяльності закономірностей соціального пізнання, закріпленням його результатів у законах та інших джерелах об'єктивного юридичного права. Тому однією з неодмінних засад сучасної цивілізованої правотворчості є принцип науковості, тобто вимога врахування і запровадження у цій діяльності висновків суспільних, зокрема юридичних, наукових [27, с. 729].

Правозастосувальна істина полягає у відповідності життєвим реаліям тих висновків правозастосувального рішення, які торкаються фактичних обставин юридичної справи – тобто юридичних фактів. Оскільки у правозастосовному пізнанні йдеться звичайно про встановлення істини факту, то цей різновид істини у праві повинен мати абсолютний характер. Особливості правозастосувальної істини зумовлюються тим, що: предмет її здебільшого формально обмежений, оскільки його досить чітко окреслено у правових нормах; засоби її встановлення, тобто докази, – заздалегідь визначено так чи інакше обмежено процесуальним законодавством; в процедуру правозастосовного пізнання, у процесі і в результаті якого має бути встановлені істина, так само більш-менш регламентовано законодавством; регламентовано способи й засоби оскарження контролю і спростування правозастосувальних висновків з огляду на їх фактичну достовірність, правильність. На досягнення цього різновиду істини спрямована така вимога належного застосування правових норм, як обґрунтованість [27, с. 729].

Процесуальність визначається діалектикою абсолютності та відносності істини, зводиться до того, що істина є динамічною якістю пізнання, що виникає як незалежний підсумок окремих суб'єктивних пізнавальних актів, які здійснюються людством у заданих умовах [14, с. 271].

Конкретність виконує нормативну функцію, зобов'язує брати до уваги реальні соціально-історичні, матеріально-практичні передумови, виміри формування і виробництва змісту пізнання [14, с. 271].

У реальній формі істина фіксується несуперечливим чином, тобто вона повинна бути такою цілісністю, в якій немає суперечливих, багатозначних позицій [14, с. 271].

Істина як екзистенція є раціональною, об'єктивною, співвідноситься з несумісним стосовно до людини буттям, тому вона має незалежний від суб'єкта об'єктивний зміст. Істина екзистенціальна співвідноситься з сумісним стосовно людини "буттям для нас", тому вона має суб'єктивно значимий зміст. Істина першого роду передає належність до реальності, а з другого – до життєвої повноти [14, с. 271].

Відносність істини полягає в її неповноті, умовності, приблизності, незавершеності, у входженні в неї суб'єктивно значимих компонентів, які постійно усуваються із знання як несумісні з природою речей. З одного боку відбувається нагромадження істини в пізнанні, а з іншого – виникає той масив знання, який підносить вже не до актуального пізнання, а до його історії [14, с. 271].

Істина – поняття, яке позначає якісну характеристику процесу мислення, що фіксує пізнану дійсність такою, якою вона є насправді [20, с. 338].

Істотне значення має також шлях до істини. “Не тільки результат дослідження, – каже К. Маркс, – але й шлях, який веде до нього, повинен бути істинним. Дослідження істини саме повинно бути істинним, істинне дослідження – це розгорнута істина, роз’єднані ланки якої з’єднуються в кінцевому підсумку” [25, с. 36].

Істина як результат є підсумком відображення об’єкта в даний момент на даному етапі розвитку цього об’єкта [1, с. 139].

Істинне знання є наслідком відображення певної частини конкретних ознак, зв’язків та відношень об’єкта з безконечної множини його ознак, зв’язків та відношень. Істинне знання є проміжним підсумком, конкретним ступенем у сходженні до абсолютного знання і абсолютної істини [1, с. 139].

Істинне знання є результатом прагнення суб’єкта до задоволення своїх потреб та інтересів [1, с. 139]. Істинне знання є загальним підсумком взаємодії суб’єкта і об’єкта, причім, підсумком, який є абсолютним (вичерпним) у цей момент їх взаємодії і поповнюється, розширюється, тобто, стає відносним, – у наступний момент [1, с. 140].

Істина як процес – нагромадження пізнанням відносних знань. Істина як результат – досягнення пізнанням частини абсолютних знань [1, с. 140]. Істина – це адекватне відображення об’єкта суб’єктом, яке відтворює об’єкт таким, яким він існує незалежно від свідомості суб’єкта пізнання [22, с. 243]. Єдність істини як процесу і результату є вираженням єдності абсолютного і відносного моментів в істинному знанні, як моментів істини об’єктивної, бо реальний світ є водночас і процесом буття, і результатом буття. Здобуття істинного знання є процесом нагромадження відносних істин в їх наближенні до абсолютної істини як недосяжного результату [1, с. 140].

Висновки. Отже, специфіка сучасного розуміння істини полягає, в тому, що дійсність відображена в істині, трактується як об’єктивна реальність, яка існує незалежно від свідомості і сутність якої виявляється через явище; пізнання та його результат – істина нерозривно пов’язані з предметно-чуттєвою діяльністю людини, з практикою, достовірне знання сутності та її проявів відтворення в практиці. Таким чином ми можемо стверджувати, що істина у праві – це онтологічна вимога гносеологічного критерію оцінки правосвідомості суб’єкта з адекватним відображенням фактів.

1. Багнюк А. Л., Стародубець В. О. *Філософія Ч. 2 Онтологія. Гносеологія. Соціальна філософія* / А. Л. Багнюк, В. О. Стародубець – Тернопіль: Видавець Стародубець, 2005. – 412с.
2. *Всемирная энциклопедия: Философия* / главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.
3. Козловський А. А. *Гносеологічні принципи права* / А. А. Козловський // *Проблеми філософії права*. – 2005. – Том III. – № 1–2. – С. 37
4. Нарский И. С. *Диалектика относительности и абсолютности истины* // *Науч. докл. высш. шк. Филос. науки*. 1975. – № 5. – С. 27–37.
5. *Новая философская энциклопедия: в 4 т.* / *Ин-т философии РАН, нац. общ.-науч. фонд.; Научно-ред. совет: предс. В. С. Степин, заместители предс. А. А. Гусейнов, Г. Ю. Скумгин, уч. секр. А. П. Огурцов.* – М.: Мысль, 2001. – Т. II. – 2001. – 634 с.
6. *Норма* / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0>
7. Петрушенко В. *Філософський словник: терміни, персоналії* / В. Петрушенко // *Сестенції*. – Львів: “Магнолія 2006”, 2011. – 352 с.
8. *Право* / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE9>. *Правова гносеологія: парадигма, доктрина, істина в праві. Філософія права для здобувачів вищої освіти*

навчально-наукових інститутів та факультетів НАВС.: К.: 2015. – 18 с. 10. Ринкер Ф., Майер Г. Библиейская энциклопедия Брокгауза / пер. с нем. Иванова В. М., Карельский А. А., Щедровицкий Д. В. – Кременчуг, – 1088 с. 11. Розвиток філософської думки в Україні: навч. посібник: [за ред. проф. Ю. М. Вільчинського]. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2014. – 327с. 12. Свинцов В. И. Заблуждение, ложь, дезинформация (соотношение понятий и терминов) / В. И. Свинцов // Философские науки. 1982.– № 1. – С. 76–84. 13. Симоненко С. И. Психологические основания логичности и правдивости сообщений / С. И. Симоненко // Вопросы психологии. 1998. – № 3. – С. 78–84. 14. Скотний В. Г. Філософія: історичний і систематичний курс / В. Г. Скотний. – К.: Знання України, 2005. – 576 с. 15. Сливка С. С. Канонічне право : навч. посіб. / Сливка С. С. – К.: Атіка, 2013. – 232 с. 16. Советский энциклопедический словарь. – 2-е изд. – М., –1982. – 1600 с. 17. Пиркин А. Г. Философия: учебник. – М.: Гардарики, –2000. – 816 с. 18. Теорія істини / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://uareferat.com/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B8 19. Теорія права і держави. Норма права, її ознаки / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.com/1930081643107/pravo/norma_prava_oznaki. 20. Философия: Энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. – М.: Гардарики, 2004. – 1072 с. 21. Философский словарь: Основан Г. Шмидтом. – 22-е, новое, переработ. изд. под ред. Г. Шшикоффа / пер. с нем. / общ. ред. В. А. Малинина. – М.: Республика, 2003. – 575 с. 22. Філософія: навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного. – 4-те вид., стер. – К.: Вікар, 2004. – 516с. 23. Філософський енциклопедичний словник / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К.: Абрис, 2002. – 742 с. 24. Шевців М. Б. Інтуїція у праві: культурологічний вимір: монографія / М. Б Шевців. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 190 с. 25. Шкода В. В. Вступ до правової філософії / В. В. Шкода / – Х.: Фоліо, 1997. – С. 41. 26. Экман П. Нужна ли хорошая память, чтобы врать? // Семья и школа. 1994. – № 1. – С. 20–21. 27. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемиученко та ін. – К.: “Укр.енцикл.”, Т.2: Д-Й. – 1999. – 744 с.

REFERENCES

1. Bahnyk A. L, Starodubets V. O. Part 2 Philosophy Ontology. Epistemology. Sotsialna filosofiya [Philosophy Ontology. Epistemology. Social philosophy]/ A. L. Bahnyuk, V. A. Starodubets – Ternopil: Publisher Starodubets, 2005. – 412 p.
2. Vsemyrnaya enzuklopedyya: philosophia [The World entsyklopediya of Philosophy] / Main. scientific. Ed. and comp. AA Gritsanov. -, Minsk. : Harvest, Sovremennyy literator, 2001. – 1312p.
3. Kozlovsky A. A. Hnoseolohichni pryntsypy prava [epistemological principles of law] / A. A. Kozlovskyy // Problemy filosofiyi prava. – 2005. – Volume III. – № 1–2. – p. 37.
4. Narskiy Y. S. Dyalektyka otnosytelnostyy absolyutnostyy stynny [Dialectics relativity and absoluteness of truth] // Nauch. dokl. vussh. shk. Fylos. nauky. 1975. – № 5. – pp. 27–37.
5. Novaya fylosofskaya entsyklopedyya: v 4 t. [New fylosofskaya Encyclopedia: In 4 t.]/ In-tylosofyy RAS nats. obsch.-nauch. fond; Scientific and red. council: preds. VS Stepin, zamestytyly preds. A. A. Guseinov, G. U. Skmyhyn, uch. secre. A. P. Cucumbers. – М. : Thought, 2001 – Т. II. – 2001. – 634 p.
6. Norma [Norm] / [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0>
7. Petrushenko V. Filosofskyy slovnyk: time, personnel [Hilosophical Dictionary: timing, personalities] / V. Petrushenko // Sestentsiyi. – Lviv, "Magnolia 2006", 2011. – 352 p.
8. Pravo [Law] / [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE>
9. Pravova hnoseolohiya: paradigm doctrine istynavpravi. [Legal epistemology, paradigm, doctrine, truth in the law] Filosofiya prava dlya zdobuvachiv vyschoyiosvityy educational naukovy hinstytutivta faku lletiv NAVS. : Kyiv.: 2015. – 18 p.
10. Ryneker F., Mayer H. Bybleyskaya entsyklopedyya Brokhauza [Brockhaus Encyclopedia Bybleyskaya] / Per. s nam. Ivanov V. M., Karelsky A. A. Schedrovyskiy D. V. – Kremenchug – 1088p.
11. Rozvytok fylosofskoyi dumky v Ukrayini: navch. posibnyk [za red. prof. Yu. M. Vilchynsoho] [The

development of philosophical thought in Ukraine teach. guide]. – 3rd kind .. pererob.idop. – Kyiv .: KNEU, 2014. – 327p. 12. Svynzov S. I. Zabluzhdenye, lie, dezynformatsyya (sootnosheny eponyatyyy terminov) [Delusion, deception, misinformation (the ratio of terms and concepts)] / Svynzov S.I. // philosophical science. 1982. – № 1. – P. 76–84. 13. Simonenko S.I. Psyholohychesky osnovanyelozhnosti and pravdy v ostysoobscheny [Psychological and osnovanielozhnosti pravdivostisoobscheny] / S. I. Simonenko // Voprosy psyholohyy. 1998. – № 3. – P. 78–84. 14. Skotnyi V .I. Philosophy: istorychnyy i systematychnyy kurs [Philosophy: historical and systematic course] / V. I. Skotnyi. – K .: Znannya Ukrayiny, 2005. – 576 p. 15. Slyvka S. S. Kanonichne pravo: navch.posib. [Canon law]/ S. S. Slyvka – Kyiv: Atika, 2013. – 232 p. 16. Sovetskyy entsyklopedycheskyy slovar. [Soviet Encyclopedic Dictionary] 2nd ed., Moscow, 1982. – 1600 p. 17. Spyrkyn A. G. Philosophy: [Philosophy: Textbook.] / Textbook. Minsk.: Gardariki, 2000. – 816 p. 18. Teoriya istyny [theory of truth] / [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu:http://uareferat.com/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F_%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8 % D0% BD% D0% B8 19. Teoriya prava i derzhavy. Norma prava, yiyioznaky [Theory of Law and State. Rule of law, it features] / [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: http://pidruchniki.com/1930081643107/pravo/norma_prava_oznaki20. Philosophy: Entsyklopedycheskyy slovar [Philosophy: Encyclopedic Dictionary] / A. A. Yvyna. – Minsk: Gardariki, 2004 – 1072 p. 21. Fylosofskyy slovar:Based G. Schmidt. [The philosophical dictionary, based H. Schmidt.] – 22 th, new, pererobot. yzd.podred. G. Shyshkoffa / Per. s Nam. / Society. Ed. VA Malinin. – M .: Respublika, 2003. – 575 p. 22. Philosophy: Navch. posib. [Philosophy: Teach. guidances.] / L. V. Hubersky, I. F. Nadolny, V. P. Andruschenko etc .; Ed. IF Nadolny. – 4th ed., Erased. – K .: Vikar, 2004. – 516p. 23. Filosofskyy entsyklopedychnyy slovnyk [ncyclopedic Dictionary of Philosophy] / Instytut filosofiy i them. GS Pans NAN Ukrayiny. – K .: outline, 2002. – 742 p. 24. Shevshiv M. B. Intuyitsiya u pravi: kulturolohichnyy vymir:monograph [Intuition in law: cultural dimension] / MB cobbler. – Lviv: Lvivskyy derzhavnyy universytet vnutrishnih sprav 2013 – 190 p. 25. Shkoda V. Vstup do pravovoyi filosofiyi [ntroduction to Legal Philosophy] / V. V. Damage / – H .: Folio, 1997. – pp. 41. 26. Ekman P. Nuzhna ly horoshaya pamyat, chtoby vrat? [eed a Do horoshaya memory, Avto gates?] // Family and school. 1994. – № 1. – pp. 20–21. 27. Yurydychna entsyklopediya: 6 t. [Legal Encyclopedia: 6 t.] / Redkol .: YS Shemshuchenko and others. – K .: "Ukr.entsykl." Vol.2: D th. – 1999. – 744 p.